

Andrii KRASNOZHON
(Odesa)

THE HISTORY OF THE SEARCHING
OF LAPIDARY MONUMENTS OF THE XV-TH
CENTURY OF THE MEDIEVAL BELGOROD
ON THE DNIESTER

The article is devoted to an unique discovery in the collections of the Kherson Regional Museum – the collection of commemorative plates of the XV-th cent. from the fortress of Belgorod on the Dniester. This collection is considered to be lost for over 100 years. Considerable interest to the monuments of the Romanian, Moldovan, Ukrainian and Russian scientific community, due to the fact that these plates were the basis in the construction history of the fortress.

Key words: Belgorod-Dnestrovsky fortress, epigraphic, medieval fortification.

УДК: 94 (477) «17/18»

Лілія ДРОБІНА
(Чернівці)

ПРАВОСЛАВНА СПАДЩИНА
АДАМА КИСІЛЯ

Стаття присвячена діяльності православного сенатора Речі Посполитої, шляхтича Адама Кисіля як засновника і мецената православних монастирів на Волині, Чернігівщині в середині XVII ст., показана їх доля від гетьманського періоду до сучасного часу.

Ключові слова: фундатор, церква, спадщина, монастир, Священний Синод, чернеча громада.

Люблінська унія 1569 р. поставила еліту українства перед вибором: або колонізація й покатоличення, або втрата привілеїв і багатств. Таким сумним завжди був вибір у бездержавних народів. Ополячені і окатоличені цілі шляхетські роди України відреклись від участі в національному житті і обороні Православної церкви. В Берестейській унії 1596 р. поляки вбачали перехідний місток, по якому за елітою піде й сам народ. Проте їх сподівання не оправдалися: у культурі українських верхів й далі робилися спроби продемонструвати істинність православ'я. Серед таких діячів першої половини XVII ст. був і Адам Кисіль. Вихідець із старого волинського шляхетського роду, магнат, чернігівський підкоморій (1634 р.), київський каштелян (1646 р.), брацлавський (1648 р.), а згодом і київський воєвода (1649 р.), дипломат, сенатор Речі Посполитої, він був політиком, відомим в історії завдяки своїм намаганням досягнути порозуміння між польським та українським суспільством¹. Адам Кисіль як королівський представник і добре освічена людина неодноразово на сеймах виступав за припинення гноблення Східної Церкви. В 1629 р. як речник польського короля Сигізмунда III брав

участь у церковному соборі в Києві, скликаному з метою примирити прихильників православної і уніатської греко-католицької церков в Україні.

Кілька років А.Кисіль займався розв'язанням конфліктів між православними та греко-католиками, особливо під час передачі церковного майна. Йому доручили очолити комісію, що працювала над передачею православному духовенству Жидичинської архимандрії. У 1632 р. Адам Кисіль зумів повернути Київській митрополії Софійський собор, захоплений уніатами.

Як людина заможна та впливова, він заснував у своїх володіннях монастирі. Це відмічав І.Новицький: «По духу свого часу, Кисіль був набожною людиною, будував церкви і монастирі»². По всій території України розкидані місця, які його пам'ятають, на Волині – Низкеницький, Могилянський, Гоцанський монастирі, на Чернігівщині – Максаківський та Макошинський монастирі, у Києві – Киселівка або Замкова гора.

Найбільшою заслугою став монастир Покрови Пренайсвятішої Диви Марії в с.Низкиничі (суч. Іванічівський р-н Волинської обл.) – старовинний комплекс зі своєрідним витвором церковного зодчества Успенською церквою. Це єдина споруда, що збереглася донині з будівель укріпленого родового монастиря.

Успенська церква є історичною й архітектурною пам'яткою державного значення і включена до Національного реєстру пам'яток України³. Про заснування цієї святині є документальний запис, що зберігся в архіві: «Отець Сильвестр Бурський – ігумен монастиря Низкеницького отримав свого часу від вельможного пана його милості Адама Кисіля»⁴.

В датуванні церкви існують певні розбіжності. Автори більшості літературних джерел пов'язують її з датою заснування монастиря (1643 р.), тому вказують або на середину XVII ст., або на кінець 1640-х років, інші – 1653 р., коли церква була освячена. Вірогідно, що правдивими є обидві дати – храм будувався з 1643 по 1653 рр. Сучасний дослідник сакрального мистецтва Волині П.А.Ричков, взявши за основу міркувань те, що храм збудовано на укріпленій раніше території, про що вказують земляні вали, стверджує, що заснування монастирської оселі відбулося в першій половині XVII ст. Саме в цей час на Наддніпрянщині починають використовувати в будівництві – одно- і багатобаневі хрещаті храми, тому низкиницька Успенська церква має особливе значення і з повним правом може вважатися однією з перших споруд такого типу на Волині.

Не з'ясована також роль самого А.Кисіля в цьому процесі. Адже інноваційні ідеї такого поважного замовника, з огляду на його високий рівень загальної освіченості (він закінчив Замойську академію в 1617 р.) та, очевидно, добру обізнаність з тогочасним досвідом храмобудування, мали бути зовсім не другорядними. Хоча в даному разі слід

вести мову не так про певні типологічні запозичення, як про створення принципово нового типу православної церкви. Адже у плані церква належить до п'ятикамерного п'ятиверхого типу, який рідко зустрічається на Волині. Кожний поділ у плані завершується мальовничим куполом. У формі куполів та їх завершених ліхтариками в декорі фасадів багато елементів ренесансу і майже нічого немає від стилю бароко, що панував тоді в католицькій церковній архітектурі.

Адам Кисіль написав дарчу і заповіт – гроші і ще чимало з нерухомості переходило у власність монастиря. Обитель була оголошена філіалом Києво-Печерської лаври. Тут мали проживати 12 вчених ченців. Ігумен тоді визначався вільним голосуванням з числа усієї братії, і ним міг стати будь-хто, гідний цього звання⁵.

З якою ж метою воєвода віддав ченцям споконвічний родинний замок, подарований ще у XIV ст. князем Свидригайлом його предку Олександрю? У записі він сам дає відповідь: «Нехай же за життя моє у Божій боязні, поки мені Господь прибавить щасливого віку, а по смерті моїй за душу мою многогрешну і за душі моїх предків і батьків – за родичів живих та померлих, братія у святих Літургіях, жертву щоденну посилає до Владики смерті та життя»⁶.

Після смерті А.Кисіля монастирем опікувалися орендарі маєтку, а з XVIII ст. – Василянський уніатський орден. Монахи змусили нових власників Низкинич Довгял-Циринів сплачувати в монастирську касу гроші за користування землею⁷. В період 1796-1882 рр. при переході Волині під владу Російської імперії Низкиницький монастир був закритий. Серед осіб, що оглядали храм, були київські професори В.Антонович та А.Прахов. Останній навіть зробив фотознімки будівлі та цінного церковного начиння. Перша світова війна зробила свій «внесок» в історію церкви: після її закінчення з храму зникло безліч цінностей, у тому числі й оригінальний дзвін з гербовими знаками та надписом засновника.

На жаль, і Друга світова війна не обійшла обитель стороною. Повз неї пройшла лінія фронту, що залишила після себе знищену верхівку центрального куполу. Богослужіння проводились до 1962 р. протоієреєм Порфирієм Петровичем, після чого церкву зачинили на 7 років. Саме в 1962 р. було вчинено погром: відкрито саркофаг і з нього зникають клейноди та золотий пірнач; пошкоджено скульптурне надгробне погруддя Адама Кисіля, яке від удару об підлогу розкололося надвоє і велике щастя, що львівським реставраторам вдалося надати їй майже первісного вигляду; розбито гріб-саркофаг і осквернено прах покійного. Врятувало храм від загибелі лише те, що місцевому духовенству і прихожанам вдалось відшукати в Борисполі людину з родового дерева Кисілів і в 1969 р. з її допомогою храм відкрився знову для богослужіння.

Минули атеїстичні часи, і стало можливим відродження древньої обителі. 28 жовтня 1997 р. Священний Синод УПЦ прийняв рішення про відновлення монастиря, і в березні 1998 р. Успенську церкву в с.Низкиничі було передано чернечій громаді Української православної церкви. Так було відроджено Свято-Успенський чоловічий монастир Володимир-Волинської єпархії УПЦ⁸. Нині семеро ченців живуть у звичайній сільській хаті у Низкиничках, де за кілометр від церкви. На території монастиря, в його головному храмі проводяться будівельні та реставраційні роботи. Низкиничі були першою парафією теперішнього настоятеля Києво-Печерської лаври єпископа Павла⁹.

В Успенській церкві розміщений оригінальний за формою дерев'яний різьблений іконостас XVII ст., триярусний в центральній частині та одноярусний в бокових. Іконостас органічно доповнюють Царські ворота, оздоблені пишним рослинним різьбленим орнаментом. Частково збереглися фрески XVII ст. В інтер'єрі церква прикрашена ліпними родинними гербами фундатора (в парусах), у південному, північному приділах та вівтарі були фрескові розписи XVII ст. (пізніше забілені). На жаль, значна частина внутрішнього архітектурного оформлення втрачена назавжди¹⁰. Кожна деталь храму є данню його засновнику, все довкола навіює спогади про А.Кисіля – це саркофаг, скульптурний надгробок, епітафія, герби шляхтича.

До монастирського комплексу, крім Успенського храму, входила і дерев'яна двоярусна надбрамна дзвіниця, яка вважається однією з найстарших на Волині і датується другою половиною XVII ст., з огляду на недовговічність основоконструктивного матеріалу. Помітно, що ця споруда неодноразово зазнавала ремонтів, а, можливо, й докорінних перебудов. Про те, що при церкві здавна була дзвіниця, свідчили кілька старовинних дзвонів з монограмами фундатора, але вони під час Першої світової війни були вивезені росіянами до Мінська там і залишені¹¹.

Сенатор А.Кисіль найбільше офірував для монастирського храму і там було багато мистецьких предметів: ікони, мощі святих угодників, чаші, Богослужбові книги в дорогих оправах та інше. У ті часи в монастирському храмі зберігався Чудотворний образ Богоматері – дар одного із братів Кисілів – Адама чи Миколи¹². До наших часів вона не збереглась, але чільне місце в храмі прикрашає інша Чудотворна Ікона Успіння Божої Матері, одна з найдревніших на Русі, найбільша святиня Києво-Печерської лаври. Історія цього Святого образу сягає 1075 р., коли він був перенесений у Київ з Константинополя майстрами-будівельниками Великої Лаврської церкви. Перед цією іконою молилися преподобні Антоній та Феодосій і всі преподобні печерські монахи. Копія зниклого в 60-х рр. XX ст. оригіналу ікони передана у дар Свято-Успенському Низкиницькому монастирю¹³.

Великою святинею Низкиницької обителі є мощі святих преподобних отців Києво-Печерських та ікони з часточками мощей святих угодників – ікона св. Миколая Чудотворця, ікона Іоана Руського¹⁴. Ще однією пам'яткою про А.Кисіля є твори декоративно-ужиткового мистецтва – гаптоване шитво. Найбільш цікавою є риза з червоного оксамиту, на якій вишито герб Адама Кисіля з розміщеною навколо нього монограмою. У 1960-х роках ці витвори церковного шитва були передані в Національний музей історії України у Києві і сьогодні ці унікальні пам'ятки волинського гаптування розміщені в його експозиції¹⁵.

Могилянський монастир на Волині Адам Кисіль заснував у 1646 р. для своєї матері Федори (чернече ім'я – Єфрасинія), яка була в ньому ігуменею. Своїми фундушевими (дарчими) записами того ж року Адам Кисіль пожертвував цьому монастирю село Попівку та визнав за ним прибутки тодішнього с.Іваничі. В 1652 р. ігуменя Єфрасинія померла. Склалося так, що цей монастир майже ніколи не був самостійним. Вже з 1670 р. він стає греко-католицьким, а дещо пізніше його приєднують до володіння Володимирського монастиря. У ХІХ ст. (1836 р.) цей монастир долучають до Полонського жіночого монастиря, що на Поділлі (суч. Полонський р-н Хмельницької обл.), в ньому селяться черниці. Чернече життя в Могилянському монастирі продовжувалося до початку Першої світової війни. По річці Турії протягом двох воєнних років проходила лінія фронту, і внаслідок артилерійських обстрілів австро-угорської та російської армій монастир був повністю зруйнований. Рештки його будівель згодом місцеві жителі розібрали на будівництво печей у хатах¹⁶.

Гощанському Михайлівському монастирю А.Кисіль надавав матеріальну допомогу. Заснувала його ще в 1639 р. княгиня Регіна Соломирецька-Гойська. В цьому ж році П.Могила з Вінниці перевів до монастирської школи філію Києво-Могилянської колегії¹⁷. В колегіумі навчався Дмитро Самовидець. Михайлівський монастир мав багату бібліотеку, яку після закриття передали у Волинську духовну семінарію (м.Кременець).

З 1642 по 1653 рр. Гоща стала резиденцією магната Адама Кисіля. Саме звідси він неодноразово вів переговори з Богданом Хмельницьким. 1649 р. позначився перебуванням у містечку козацької залози, очолюваної гетьманом Тимошем Хмельницьким, для захисту маєтку від повсталих селян. Ці роки характерні тим, що більшість справ А.Кисіля вимагають великого напруження сил, адже йшла війна між Польщею і Україною, і у важкі моменти загострення хвороби він проживав у Гощі. Виділяючи на Гощанський монастир значну суму коштів, сприяв посиленню православ'я на волинських землях.

В 1717 р. Гощею заволоділи графи Ленкевичі та Валевські. Наприкінці ХVІІІ ст. вони звели тут

резиденцію та заклали парк, що збереглися донині. У ХVІІІ ст. монастир захопили уніати, а з 1796 р. він знову став православним. Переходи з одного церковного відомства до іншого зумовили значні зміни в архітектурі цієї видатної пам'ятки першої половини ХVІІ ст.

В оздобленні інтер'єру (декор внутрішньої поверхні та двох ніш) поєднуються елементи архітектури ренесансу та бароко¹⁸. Незважаючи на перебудови та пізніші нашарування, Михайлівська церква не втратила архітектурно-художньої цінності і належить до найяскравіших творів волинської архітектурної школи.

Ще один монастир, заснований Адамом Кисілем – Максаківський Спасо-Преображенський, споруджений неподалік с.Максаки (суч. Менський р-н Чернігівської обл.) на лівому березі р.Десни. Історія його появи пов'язана з встановленням дипломатичних стосунків між Росією і Польщею. В результаті Полянського договору 1634 р. монастир у м.Трубчевськ (суч. Брянська обл. Російської Федерації) повинен був відійти у володіння Московській державі, але ченці захотіли залишитись в Речі Посполитій, і А.Кисіль запропонував їм осісти в його Макошинському маєтку поблизу р.Десни. «В 1642 г. ним заснований в чернігівських його маєтках максаківський монастир, а в монастирській церкві, по звичаю того часу, поставлено його портрет на увесь ріст», – повідомляє І.Новицький¹⁹. А вже пізніше, 10 жовтня 1646 р., Кисіль, щедро наділивши монахів земельними угіддями, закріпив за монастирем сотні селян з п'яти сіл (суч. Борзнянського р-ну), що раніше належали Менському замку, а також Максаки. Це і було відмічено у монастирській грамоті на володіння поселенням, для заселення якого відводилось «шматъє земли Менское» – земельну ділянку на правому березі Десни біля міста Мени²⁰. Він виділив також необхідні кошти під будівництво церкви і монастирських будівель²¹.

Першою церквою монастиря стала збудована до 1654 р. дерев'яна церква, а вже за описом 1767 р. в монастирі було два храми: п'ятибанный Спасо-Преображенський собор та двоповерхова однобанна Введенська церква з трапезною, кам'яним корпусом для братії, дерев'яними покоями ігумена²². Храми, засновані А.Кисілем, мають між собою схожість, адже в ХVІІ ст. виділяється одна типологічна група – одно- чи п'ятибанны. Ці храми відомі тільки в мурованому будівництві й не мають ані прототипів, ані наслідувань у народній монументальній дерев'яній архітектурі. Цю типологічну групу започаткував на Чернігівщині Спасо-Преображенський собор Максаківського монастиря²³.

У монастирі перебували такі відомі люди, як Д.С.Туптало (Дмитрій Ростовський) – церковний та культурний діяч, був ігуменом монастиря у 1681–

1682 рр., а також константинопольський патріарх Серафим з 1776 р. жив тут після втечі з Туреччини²⁴.

Впродовж XVIII–XIX ст. культурне значення Максаківського монастиря постійно зростало. В його стінах зосереджувалися великі цінності, серед яких – численні рукописні та друковані книги. Лише у 1910 р. до Чернігівського архіву звідси було передано 59 рукописів та дві гравюри.

Нелегка доля і цього монастиря. В роки Визвольної війни українського народу проти Польщі гетьмани не раз своїми універсалами підтверджували права монастиря²⁵. В 1786 р. після виходу указу Катерини II, згідно з яким володіння українських монастирів відходили до державної казни, Максаківський монастир владою знищено і перетворено на заклад для божевільних, поки в 1803 р. не був відновлений на вимогу місцевої патріотичної громадськості і указом імператора Олександра I переданий стародубським монахам. До того часу портрет фундатора втратив свою яскравість, і монахи потурбувались зняти з нього точну копію, відмітивши в особливому написі долю монастиря і портрета²⁶. Довгий час цей портрет зберігався у фондах Чернігівського історичного музею ім. В.Тарнавського. На превеликий жаль, під час Другої світової війни загинула вся художня колекція музею, в тому числі й оригінал портрета Адама Кисіля, залишилися тільки фотокопії²⁷.

З 1829 р. діяв як жіночий під назвою Максаківський Троїцький монастир з 130 монахинями. В 1930 р., коли боротьба з релігією набрала розмаху, все, що збиралося століттями, було знищено: спалили книги, рукописи, розібрали на цеглу будинки. Залишки стін собору з напівзруйнованою дзвіницею та одинока будівля колишніх келій будинок ігумені, споруджений у середині позаминулого століття – це все, що приберегла нам історія.

Держкомітет України у справах релігій та Чернігівська облдержадміністрація передали 4 листопада 2002 р. Українській Православній Церкві Київського Патріархату руїни Максаківського Спасо-Преображенського монастиря. Після відновлення це буде перший православний монастир УПЦ КП на Чернігівщині²⁸. Але поки що справа стоїть на місці, вдалося відновити лише монастирський сад²⁹.

Святомиколаївський пустинно-луговий Макошинський монастир, розташований також на р.Десні, неподалік від с.Макошине, був закладений за сприяння воєводи Адама Кисіля, про що той писав у своєму листі: «...Даю на монастир мій Макошинський мого патрона св. Миколая острів, що між двома річками Бабою та Братанцею. Цей острів даю монастирю для облаштування, дозволяємо поставити млин на р. Бабі. Давно я мав намір, тепер підтверджую: нехай відпускають з Макошина по 200 золотих кожен рік на монастир св. Ми-

колая. Даю на те мій привілей зі своєю печаткою... Даний у Мені 19 липня 1650 р.»³⁰

Спочатку монастир був дерев'яним. У 1687–1703 рр. на місці попереднього збудовано мурований Миколаївський собор, згодом – муровану огорожу, а в 1772 р. – трапезну з Петропавлівською церквою. У 1781 р. було розпочато будівництво нового Миколаївського собору. Також за межами монастиря була дерев'яна Преображенська церква. У 1770 р. в обителі, крім настоятеля, було п'ять ієромонахів, три ієродиякони, шість монахів.

Монастир у XVIII ст. також не обходили своєю увагою керівники різних рангів, надаючи обителі універсали на володіння такими маєтностями: землі з млинами на річці Убідь, озеро Бистриця, макошинський перевіз, с.Зутівка, Бутівка, Устьє, Сошниці³¹. У 1786 р. монастир закрили і бібліотеку відіслали до кафедрального Спаського монастиря. Серед майна обителі згадуються також 40 священних риз, три срібні потири. Віруючим залишили кам'яний храм апостола Петра. У 1798 р. будівлі колишньої обителі були частково розібрані для будівництва храмів Домницького монастиря.

Колишні маєтки – Макошине, Максаки, село під назвою Киселівка, незважаючи на свою славу історію, тепер занепадають і їх вважають одними з неперспективних сіл Менського р-ну Чернігівської обл. І можливо ще років через 300 і вони залишаться лише на папері як згадка про діяння польського сенатора А.Кисіля.

Киселівка або Замкова гора – це увіковічена пам'ять про А.Кисіля в Києві, де він довгий час був воєводою. Для проживання тут було зведено розкішний двоповерховий будинок. На відміну від своїх попередників, воєвода, незважаючи на скрутні обставини Визвольної війни, намагався мешкати у Києві.

У 1649 р. замок разом з закріпленими за ним земельними володіннями на Оболоні був зданий А.Кисілем в оренду київському магістрату. В тому ж році у замку відбулися й переговори між Б.Хмельницьким та А.Кисілем з приводу розмежування повноважень між гетьманською та воєводською адміністрацією у Києві згідно зі Зборівським договором.

Управитель замку був компромісною фігурою, з його допомогою варшавський уряд намагався заспокоїти Хмельниччину, але козаки не зрозуміли тонкощів дипломатії, віддаючи перевагу шаблям та мушкетам, в 1651 р. вони частково спалили замок, і більше він уже не поновлювався. Саме з цього часу фортеця поступово приходиться у запускання. Востаннє укріплення замку намагався використати козацький полковник Данило Виговський у 1658 р., коли намагався вибити з Києва московський гарнізон. Після цього укріплення замку були поступово розібрані, і гора залишалася вільною від забудови.

Один з перших дослідників київської старовини М.Закревський в середині XIX ст. писав, що городяни використовують Замкову гору як місце для прогулянок та пікніків, іноді там влаштовували кулачні бої. У 1816 р. її передано під цвинтар Флорівському монастирю. З того часу виникає й інша назва цієї гори – «Флорівська».

Вчені планують провести повномасштабні археологічні дослідження гори з метою всебічного її вивчення, а потім створити експозицію музею «Замкова гора». За допомогою меценатів відроджений Київський замок стане науковим, навчальним, культурно-просвітницьким центром, який приваблюватиме і фахівців, і численних туристів. Але поки що це тільки плани, а сьогодні Замкова гора виконує роль притулку для жебраків та смітєзвалища³².

Ось такі здебільшого невітні моменти колись великої спадщини українського мецената А.Кисіля. Пам'ятки архітектури – джерело надзвичайно багатой інформації. Будучи одночасно пам'ятками мистецтва і техніки, вони зберігають цінні свідчення про епоху, коли були створені, її ідеологію, політичну обстановку, художні смаки, будівельну техніку й організацію ремесла.

Церковні братства та незрадлива українська шляхта будували храми і монастирі, прикрашали їх безцінними творами мистецтва, засновували друкарні, іконописні школи та ін. Українська земля славилась красою і мистецькою досконалістю архітектурних споруд, які в більшості своїй стали жертвою іноземних завойовників, але й ті незначні збережені пам'ятки тієї доби свідчать про високі естетичні смаки, глибину мистецької думки і розуму зодчих.

¹ Михальчук Л. Дилема Адама Кисіля // Пам'ять століть. – 1998. – №3. – С.43.

² Новицький І. До портрета Адама Кисіля // Київська старовина. – К.: Типографія Г.Т.Корчак-Новицького, 1885 – Т.12. – С.748.

³ ukrainaincognita.com/rozdily/pamyatky/reestryramyatok/

⁴ Рожко В.Є. Нарис історії Української Православної церкви на Волині: Історико-красознавчий нарис. – Луцьк: Медіа, 2001. – С.183.

⁵ Годованюк О.М. Монастирі та храми Волинського краю. – К.: Техніка, 2004. – С.106.

⁶ Свистун В. Свято-Успенському Низкиницькому монастирю 360 років // Україна Православна. – 2003. – 1 жовт.

⁷ Михальчук Л. Вказ.праця. – С.55.

⁸ Святині Прибужжя – Свято-Успенському Низкиницькому монастирю 360 років // Церква і молодь. – 2004. – №1(13)

⁹ Лісова А. Святиня вистояла як твердиня // Волинь. – 2003. – № 95. – 18 вер.

¹⁰ Годованюк О.М. Вказ.праця. – С.108.

¹¹ Ричков П.А., Луц В.Д. Сакральне мистецтво Володимира-Волинського. – К.: Техніка, 2004. – С.133.

¹² Рожко В.Є. Чудотворні ікони Волині і Полісся: Історико-красознавчий нарис. – Луцьк: Медіа, 2002. – С.264.

¹³ Там само. – С.112.

¹⁴ Михальчук Л. Вказ.праця. – С.41-60.

¹⁵ Ричков П.А., Луц В.Д. Сакральне мистецтво Володимира-Волинського... – С.180.

¹⁶ Михальчук Л. Вказ.праця. – С.58.

¹⁷ Грушевський М. Історія України-Русі. – К.: Наук.думка, 1994. – Т.5. – С.266.

¹⁸ Там само. – С.101.

¹⁹ Новицький І. Вказ.праця. – С.748.

²⁰ Акты относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные археографическою комиссією. – С.-Петербург: Типографія брат.Пантеевых, 1878. – Т.10. – С.821.

²¹ Крип'якевич І. Богдан Хмельницький – Львів: Світ, 1990. – С.160.

²² Акты относящиеся к истории ... – С.821.

²³ Свистун В. Вказ.праця.

²⁴ Примак І. Максаківський монастир – перший і єдиний на Чернігівщині, що належить до київського патріархату // Наше слово. – 2002. – 5 лист.

²⁵ Крип'якевич І. Вказ.праця. – С.173, 194.

²⁶ Новицький І. Вказ.праця. – С.748.

²⁷ Михальчук Л. Вказ.праця. – С.41-60.

²⁸ Примак І. Вказ.праця.

²⁹ Фермер Микола Страшко зібрав гроші на монастирський сад // Газета по-українськи. – 2008. – 30 квіт.

³⁰ Монастирі, яких час не пожалів // Наше слово. – 2007. – 3 лют.

³¹ Там само.

³² Приступко Н. Замок на Замковій горі // Хрещатик. – 2005. – №95. – 6 лип.

*Лилия ДРОБИНА
(Черновцы)*

ПРАВОСЛАВНОЕ НАСЛЕДИЕ АДАМА КИСЕЛЯ

Статья посвящена деятельности православно-го сенатора Речи Посполитой, шляхтича Адама Киселя как основателя и мецената православных монастырей на Волини, Черниговщине в середине XVII века, показана их судьба от гетманского периода до настоящего времени.

Ключевые слова: *основатель, церковь, наследие, монастырь, Священный Синод, монашеская община.*

*Lilija DROBINA
(Chernivtsi)*

ADAM KYSEL'S ORTHODOX HERITAGE

The article traces the activity of the Orthodox Senator of Rzecz Pospolita, noble man Adam Kysel' as a founder and a patron of Orthodox monasteries in Volyn', Chernigivshchyna in the mid of the XVII century. Also in the article was analyzed changes in Orthodox monasteries from the hetman period till present.

Key words: *founder, church, heritage, monastery, the Holy Synod, the monastic community.*